

KNJIŽNIČARKINA ZAHVALA BRATOMA GRIMM

The Librarian`s Thanks to the Brothers Grimm

Maša Oliver

Uvodnik

Editorial

UDK 02(091):930.85

Tokratno tematsko številko revije *Knjižnica* bogati impresivna bibliografija prevodov pravljic bratov Grimm v slovenski jezik. Leto 2012 je namreč potekalo v znamenju 200. obletnice prve izdaje t. i. Grimmovih pravljic (*Otroške in hišne pravljice, Kinder- und Hausmärchen, KHM*), ki sta jih brata Grimm izdala v dveh delih, prvo knjigo leta 1812 in drugo leta 1815. Bralci po svetu brata Grimm poznamo kot velika zbiralca in zapisovalca pravljic, ki so v dveh stoletjih postale del kolektivnega kulturnega spomina sveta. Vse prevečkrat pa se pri tem pozabi, da ljudskih pravljic nista le zbirala in zapisovala z veliko mero posluha in jezikovne spretnosti, temveč sta pravljico utemeljila tudi kot literarno formo in jo s tem dvignila na raven znanstvenega raziskovanja in akademskega proučevanja. Nemškima jezikoslovcema, literarnima zgodovinarjema, znanstvenikoma, predvsem pa zagretima raziskovalcema in zbiralcema ljudskega gradiva so se v knjižnicah in kulturnih ustanovah po Sloveniji poklonili z razstavami, prireditvami, delavnicami, branji, predstavami in še čim. S tem se je tudi naša država pridružila dogodkom ob jubileju Grimmovih pravljic drugod po Evropi.

Za razumevanje, kako široka, globoka, dinamična in vplivna je (bila) recepcija Grimmovih pravljic v slovenski kulturi v primerjavi z drugimi evropskimi narodi in da bi se recepcija pri nas ter njene posebnosti lahko umestile in zarisale na evropski literarni in širši kulturni zemljevid, bi bilo potrebnih še kar lepo število študij. Ne le o prevodih v slovenski jezik, temveč tudi takih, ki bi osvetlile prevajanje in recepcijo pravljic v preostale evropske jezike, njihovo asimilacijo ter integracijo v kulturni spomin posameznega naroda ter v avtorska dela njihovih ustvarjalcev. V zadnjem letu so podobna vprašanja verjetno spodbudila razmišljanje raziskovalcev v tujini in gotovo so nastale podobne raziskave in bibliografije kot te, ki so zbrane v tokratni številki.

Pri iskanju odgovora na zgoraj zastavljeno vprašanje se bo kot nepogrešljiv vir izkazala bibliografija, ki je objavljena v tej številki in predstavlja prvo takšno bibliografijo

pri nas.¹ Bibliografija, ki jo je z zavidljivo mero potrpežljivosti in navdušenja sestavil Tomaž Bešter iz Narodne in univerzitetne knjižnice, je zaradi svoje zajetnosti in »neulovljivosti«² nastajala dolgo in kar se da natančno.

Pravzaprav se je pod vplivom strokovnega navdušenja profesorice Milene Mileve Blažič lani spontano izoblikovala raziskovalna skupinica, katere osrednji predmet zanimanja je bila nastajajoča bibliografija. Prevetrene, raziskane in neraziskane, predebatirane in premišljene, zastavljene in ovržene ideje, ki so razvemale skupino, so se med letom izkristalizirale v nekaj člankih, ki so objavljeni v tokratni tematski številki. Naj bodo kontekst k bibliografiji ter vabilo k nadaljnemu raziskovanju.

Tomaž Bešter je obsežno bibliografijo prevodov pravljic bratov Grimm v slovenski jezik opremil z uvodom in opombami, kot se za vsako bibliografijo spodobi. V njih je pojasnil formalne značilnosti bibliografije, tj. njeno sestavo, sestavo bibliografskih zapisov in uporabljene vire, ter vsebinske značilnosti, torej časovni okvir, ki ga bibliografija zajema, in vrsto gradiva, ki je bilo v bibliografijo zajeto, ter tisto, ki je bilo pri sestavljanju izpuščeno. Pri tem je opozoril na ovire, s katerimi se je srečeval pri sestavljanju. Pogosto se je zaradi ljudskega izvora in razširjenosti pravljic pojavljalo vprašanje preverljivosti avtorstva, identifikacije prevajalca in različno prevedenih naslovov sicer iste pravljice. Raziskovalce ljudskega izročila in pravljicnih motivov bodo še posebej razveselili skrbno izdelani in izjemno uporabni sezname ter kazala, saj je v njih avtor oznake Grimmovih pravljic (KHM oznake) povezal s klasifikacijo pravljicnih motivov, tako imenovano ATU klasifikacijo (Aarne-Thompson-Uther klas.). Bibliografija ponuja odlično izhodišče nadaljnim raziskavam s področja prevajanja, literarne recepcije, bralnih navad in kulturnih vplivov ter raziskovalcem, pa tudi knjižničarjem, predstavlja odličen bibliografski vir.

Bibliografiji sledi članek raziskovalke z Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, dr. Monike Kropelj. Avtorica je v njem predstavila zanimivo in živahno sodelovanje Jacoba Grimma, Jerneja Kopitarja in Vuka Karadžića, ki se bralcu izrisuje v ozadju obsežne korespondence. Z bogatimi in preverjenimi dejstvi je osvetlila stike med Jernejem Kopitarjem in drugimi jezikoslovci ter zbiralci ljudskega slovstva tedanjih slovanskih in nemških dežel, predvsem Josefom Dobrovským, Vukom Karadžićem in Jacobom Grimmom.

¹ Bibliografije, ki popisujejo prevode mladinske književnosti in slikanic in so pri tem zamejene časovno ali jezikovno, že obstajajo. Tokrat smo pridobili še podrobno bibliografijo prevodov enega samega korpusnega dela s področja ljudskega slovstva in mladinske književnosti.

² Med Grimmovimi pravljicami so seveda tudi take, katerih motivi se pojavljajo v pravljicah drugih zbirateljev. Sestavljavcu bibliografije so se težave najpogosteje pojavljale pri identifikaciji avtorstva, prevajalcev in pri različno prevedenih naslovih istih pravljic.

Njihova korespondenca in intenzivno sodelovanje razkrivajo globoko medsebojno naklonjenost in spodbujajočo rast na strokovnem področju, pa tudi razhajanja pri filoloških vprašanjih tedanjega časa.

Obenem je avtorica opozorila na druge, ne le literarne, temveč tudi filološke povezave, ki so se stkale med slovenskim in nemškim kulturnim prostorom.

O vsebini in samosvojem življenju zasebnih zbirk Grimmovih sodobnikov na kranjskih tleh ter naklonjenosti njihovih lastnikov do ljudskega slovstva v nadaljevanju razpravlja Urška Pajk. Bibliotekarka knjižnice Narodnega muzeja Slovenije je v članku zarisala in razkrila življenje, delovanje in branje Anastazija Zelenca oz. Anastazija Grünna. Lik aristokrata Antona Aleksandra Auersperga, grofa, pesnika, politika in strastnega zbiralca knjig, je predstavila s pregledom njegove zapuščine, ki jo danes hranita knjižnica muzeja in NUK. Natančen vpogled v zapuščino razkriva bogato knjižnico evropskih nacionalnih epov in zbirk ljudskih pesmi. Med njimi izstopata dve, za kontekst te številke pomenljivi deli: prva izdaja nemških ljudskih pripovedk (*Deutsche Sagen, 1816, 1818*), ki sta jih prav tako zbrala brata Grimm, a nikoli niso dosegle tolikšnega števila bralcev kot pravljice, ter Jacobovo delo *Nemška mitologija (Deutsche Mythologie, 1835)*. Članek odstira kontekst o bralni kulturi in bralnih razvadah aristokratskega sloja na kranjskih tleh v času romantike ter njihovi zavesti o vlogi ljudskega slovstva in s tem tudi pravljic v procesu prebujanja evropskih narodnih zavesti in identitet.

O prenosu oziroma migraciji pravljичnih elementov – memov – iz ene kulture v drugo je v svojem članku razmišljala raziskovalka in profesorica s Pedagoške fakultete v Ljubljani dr. Milena Mileva Blažič. Za teoretsko podlago je uporabila teorijo memov ameriškega raziskovalca Jacka Zipesa in jo reflektirala na recepcijo Grimmovih pravljic pri nas. Pri tem je opozorila na tri sodobne slovenske avtorje mladinskih del, in sicer na Andreja Rozmana Rozo, Svetlano Makarovič ter Lilo Prap. Blažičeva je poudarila univerzalnost pravljичnih motivov/tipov/memov, ki so se v procesu kulturne evolucije asimilirali v druge kulture zaradi svoje prilagodljivosti in občečloveškega značaja ter si tako zagotovili obstoj. Zgleden primer je mit o Argonavtih, ki se lahko pohvali z dvatisočletno tradicijo in katerega motivne fragmente je zaslediti tudi v pravljicah bratov Grimm. Kulturno evolucijo Grimmovih pravljic na Slovenskem je Blažičeva osvetlila tudi z vidika osebnih stikov med Jacobom Grimmom in Jernejem Kopitarjem ter s proučevanjem dinamike prevajanja pravljic v slovenski jezik, kar omogoča prav tukaj objavljena bibliografija. V zaključnem delu članka so predstavljene ugotovitve in sklepi o pogostosti prevodov, prevedenih naslovih in priljubljenosti različnih pravljic ter medijev v zadnjih desetletjih.

Članek Blažičeve je lani lepo in slikovito dopolnila razstava prevodov Grimmovih pravljic v slovenski jezik, ki je bila na ogled v Plečnikovem hodniku v Narodni in univerzitetni knjižnici od avgusta do novembra. Škoda bi bilo, da se tako veliko dela in truda, kot ga je bilo vložena v sestavo bibliografije in raziskovanje kulturnih transmisij, ne bi manifestiralo v pregledni razstavi. Na njej je bilo v sedmih vitrinah predstavljeno gradivo, za katerega je bilo ugotovljeno, da je odigralo pomembno vlogo pri recepciji Grimmovih pravljic pri nas: od prvih revijalnih objav s konca romantike prek prvih knjižnih objav v času slovenskega realizma do povojnih izdaj v legendarnih zbirkah Čebelice in Zlate ptice, pa vse do današnjih izvirnih slikanic in jubilejnih »zlatih« izdaj. Pri tem se obiskovalci razstave niso mogli izogniti dejstvu, da smo slovenski bralci kljub veliki priljubljenosti Grimmovih pravljic, ki kaj hitro lahko zaide v ceneno šundovsko produkcijo, segali po izjemno kakovostnih knjižnih izdajah bratov Grimm. Razvajali nas niso le zanesljivi prevodi Alojzija Bolharja, Frana Albrehta in Polonce Kovač, temveč tudi nepozabne likovne manifestacije pravljic izpod rok Marlenke Stupica, Lidije Osterc, Ančke Gošnik Godec, Marjance Jemec Božič, Marije Lucije Stupica, Alenke Sottler, Jelke Godec Schmidt ter številnih drugih uveljavljenih slikarjev in ilustratorjev. Zadnji članek v tokratni tematski številki predstavlja ugotovitve primerjalne analize šestih slovenskih prevodov ene izmed Grimmovih pravljic z naslovom Srečni Anže. Profesorica Slavističnega inštituta Univerze Karl Franz iz Gradca, Kasilda Bedenk, se je pri primerjavi prevodov osredotočila na frazeme, njihovo prepoznavanje v izvirnem nemškem jeziku, način prevajanja in njihov vpliv na nastanek in širjenje novih frazemov v slovenščini. Raziskovalka je specifične prevajalske strategije posameznih prevajalcev podprla s številnimi primeri. Raziskava in z njo članek sta zanimiva predvsem zato, ker na ravni jezika osvetlujeta proces prenašanja kulturnih vzorcev iz enega jezikovnega in kulturnega področja na drugo.

Morda je tokratna tematska številka *Knjižnice* malce drugače obarvana kot po navadi. Zakaj bi pravzaprav Grimmove pravljice iskale mesto v *Knjižnici*? Zato, ker danes naše knjižnice s svojimi bogatimi zbirkami in arhivi ponujajo pravljicam dom in zavetje. Ne glede na to, kako neulovljive so po svoji naravi, se pravljice lahko zapiše, ilustrira, izda v knjigi ali reviji, se jih pripoveduje, izmenjuje in bere in bralci vedo, da jih bodo zagotovo našli (vsaj v eni obliki) – v knjižnici. Pravljice se že dolgo ne kažejo kot sentimentalne zgodbe o boju dobrega in zla s srečnim koncem, ampak s svojimi koreninami segajo globoko v ritualne ljudske prakse in zato bralca soočajo s krutostjo, nepredvidljivostjo, minljivostjo in bolečino.³ Preden ponudijo odgovore, zastavijo kopico vprašanj in so že dolga leta uspešno (psiho)terapevtsko orodje za pomoč otrokom pri odraščanju in soočanju s svetom.⁴ Na njihovih temeljih je zrasla tradicija pripovedi, ki navdihujejo

³ Glej: Goljevšček, A. (1991). *Pravljice, kaj ste?* Ljubljana: Mladinska knjiga.

⁴ Glej: Bettelheim, B. (2002). *Rabe čudežnega*. Ljubljana: Studia humanitatis.

mlade in odrasle vsega sveta, v knjižnice pa privabljajo vedno nove bralce. Ti preraščajo v zveste uporabnike, ki bodo segali po knjigah vse življenje in se vračali v knjižnico, pa naj bo splošna, visokošolska, specialna, narodna ...

Grimmove pravljice ostajajo vedno znova aktualne zaradi svoje univerzalnosti in sposobnosti preživetja. Niso postale le del slovenske, temveč evropske kulturne dediščine. Še več – UNESCO jih je leta 2005 uvrstil na seznam svetovne kulturne dediščine. Njihovo bogastvo in modrosti si tako lahko delimo z vsemi, saj nas opominjajo na našo skupno bit, na tisto »skrito magično življenjsko silo«,⁵ ki v razvijajočem se in vse bolj stehnziranem svetu ohranja našo človeškost in dostojanstvo. In takemu spomeniku se lahko sem in tja poklonimo tudi knjižničarji.

Veselo in navdihujoče branje vam želim!

Maša Oliver

Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana
e-pošta: masa.oliver@nuk.uni-lj.si

Kot avtorica predgovora se iskreno zahvaljujem urednicama *Knjižnice*, dr. Ines Vodopivec in dr. Alenki Kavčič-Čolić, za povabilo k sodelovanju pri nastajanju tematske številke ter za njuno zaupanje in potrpežljivost.

⁵ Brenkova, K. (2011). *Pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.